VOJTECH ZAMAROVSKÝ

DEJINY PÍSANÉ RÍMOM

VOJTECH ZAMAROVSKÝ

DEJINY PÍSANÉ RÍMOM

© Vojtech Zamarovský 1971, 1984, 2002, 2008, 2016 (dedičia)
Photography © author's archive, Perfekt's archive
Design © Pavol Janoško, DTP Perfekt
Slovak edition © Perfekt 2002, 2008, 2016

Tento projekt finančne podporil fond na podporu umenia

Vojtech Zamarovský

DEJINY PÍSANÉ RÍMOM

Piate slovenské vydanie

Autori fotografií: archív autora, archív vydavateľstva Perfekt
Jazykové redaktorky: Alexandra Cighardová, Daša Jajcayová
Grafická úprava: Pavol Janoško, DTP Perfekt

Vydal Perfekt, a. s., Cukrová 14, Bratislava 811 08, ako svoju 741. publikáciu.
Rok vydania: 2016

Elektronickú verziu tejto knihy si môžete kúpiť na internetových portáloch
www.martinus.sk, www.dibuk.sk, , www.datart.sk a ďalších.
V elektronickej verzii nájdete prehľad diel s tematikou starého Ríma.

Tlač: POLYGRAFICKÉ CENTRUM, Bratislava
www.polygrafickecentrum.sk

ISBN 978-80-8046-757-9

ÚVODOM

Táto kniha hovorí o meste, ktoré sa nazýva večným. O jeho ceste od bezvýznamnosti k svetovláde, o jeho vojnách i kultúrnych pamiatkach, o jeho hrdinských i všedných dňoch, o jeho sláve i o rube jeho slávy. O jeho dejinách v čase nenávratnej mladosti ľudstva, ktorý voláme antika.

„Rím je najslávnejšie a najpamätnejšie mesto v Európe," napísal pred mnohými rokmi Kollár; je to však zároveň jedno z najkrajších a najpôvabnejších miest na svete. Zdobia ho nádherné paláce a chrámy z minulých storočí a je ich v ňom viac ako inde; moderné stavby sú s nimi v súlade. Vystupujú v ňom z hlbín trosky antických budov, ktoré sú rozľahlejšie než v Aténach a mohutnejšie ako v Babylone. Vo svojich múzeách ukrýva umelecké poklady, akými sa nemôžu pochváliť zbierky v Paríži, Londýne, New Yorku. Veľkoleposťou svojich námestí a parkov stalo sa vzorom iným veľkomestám; triumfálnymi oblúkmi a stĺpmi takisto. Výzdobou a množstvom fontán prekonáva Versailles i Petrodvorec, malebnými zákutiami Carihrad, čarom podvečerného letného neba Bagdad i Miami. Pritom je to mesto, ktorému vďačí najvyspelejšia časť ľudstva za základy svojej civilizácie a kultúry. Isteže má svoje problémy. Niet však človeka, ktorého by nechávalo ľahostajným. Kto v ňom žil podľa svojej chuti a vôle, potvrdí, že dni v Ríme sú nie pohyblivým, ale stálym sviatkom pre celý život.

Ako sa hovorí, sú tri Rímy nad sebou: moderný, renesančno-barokový a antický. V skutočnosti existujú vedľa seba a tvoria harmonický celok. Každý z nich si zaslúži rovnakú pozornosť. Táto kniha sa zaoberá len antickým: jej hrdinom sú jeho dejiny.

Dejiny Ríma pútajú pozornosť autorov i čitateľov už vyše dve tisícročia. Prvé diela o nich vznikli v čase, keď mal Rím svoje dejiny takrečeno ešte len pred sebou. Koľko sa ich napísalo dodnes, nevedel zistiť ani Historický ústav Rímskej univerzity.

Tento záujem je pochopiteľný: dnes rovnako ako v minulosti. Rím bol po stáročia vládcom takmer celého vtedy známeho sveta. Hranice jeho ríše sa tiahli od Perzského zálivu po Severné more, od horného Nílu po Dunaj a Rýn, od predhorí Kaukazu po pohoria Atlasu. Otázka, ako vytvoril túto ríšu, vzrušovala ľudí už v staroveku. S rozpačitým údivom skúmali ľudia neskorších čias, ako táto ríša zanikla. Rovnakú pozornosť ako všeobecným dejinám Ríma venovali aj vývinu jeho politických in štitúcií, jeho vojenstvu, jeho hospodárskemu životu, jeho spoločenskému zriadeniu, jeho právu, iní zas podrobne skúmali dejiny rímskej literatúry, architektúry, sochárstva a maliarstva, rímskej filozofie a rímskeho náboženstva. Robili

to a doteraz to robia nielen z túžby po poznaní, čo je, pravda, dostatočný dô vod pre tento záujem, ale aj pre po uče nie z rímskych skúseností. A hlavne pre výnimočný význam rímskeho dedičstva. Bez antického Ríma by nebolo modernej Európy, ani toho, čo Európania vytvorili v iných svetadieloch, nech to hodnotíme hocijako.

Rím, pochopiteľne, nezanechal po sebe len skvelé pamiatky a kladné vzory. Jeho dejiny vypĺňajú činy naozaj antickej veľkosti, ale aj príklady nízkosti, ušľachtilosť i nezmyselná krutosť, imponujúca tvorivá energia i tupá ľahostajnosť. Nemienime ich idealizovať, ani stavať do nepriaznivého svetla, ide nám o objektívny pohľad z pozície nestranného pozorovateľa. Je to pre nás o to ľahšie, že hoci sme spoludedičmi antického Ríma, nie sme potomkovia Rimanov – ale ani barbarov, ktorí boli ich nepriateľmi.

„Len v Ríme sa môže človek pripraviť na Rím," povedal Goethe. Správal som sa podľa jeho slov: niektoré pasáže tejto knihy vznikli priamo na Fore či na Palatíne, iné na cestách po Taliansku a po krajinách, kde vládol kedysi Rím. Napriek tomu však základ jej spracovania tvoria diela antických i moderných historikov, z ktorých hlavné uvádzame v Prehľade literatúry. Sama táto kniha je takisto len prehľad: dejiny antického Ríma trvali predsa vyše tisíc rokov! Snažil som sa však o to, aby v nej bolo čo najviac faktov a čo najmenej medzier – ale pritom dosť miesta na rozmýšľanie a vlastné závery čitateľa. Veď hovorí sa, že história je vždy tak trocha dialóg medzi súčasnosťou a minulosťou…

Január 1970 **V. Z.**

V Ríme môže tiež človek najlepšie premýšľať o knihe o Ríme, ktorú napísal pred mnohými rokmi. O tom, čo by sa v nej malo upraviť, na čo by sa mal položiť väčší dôraz, čo by sa malo skrátiť a čo rozšíriť, čo prípadne prehodnotiť. Pokúsil som sa o to. Okrem toho som v nej zjednotil letopočty podľa Encyklopédie antiky (Academia 1973), doplnil prehľad literatúry a odstránil drobné nepresnosti. Využil som aj možnosť, ktorú mi poskytlo nakladateľstvo Český spisovateľ, aby som v tomto novom vydaní rozšíril ilustračný sprievod a zaradil doň aj farebné fotografie.

November 1994 **V. Z.**

I.
RÍMSKE KRÁĽOVSTVO

1.
ZALOŽENIE RÍMA

„Rím bol založený roku 753 pred naším letopočtom," uvádza sa v historických prehľadoch a príručkách. V niektorých dokonca stojí, že sa tak stalo 21. apríla, a v presnejších sa dopĺňa, že tento dátum sa opiera o „rímsku tradíciu". Zakladateľmi Ríma boli podľa tej istej tradície bratia Romulus a Remus.

Presnosť a jednoznačnosť vzbudzuje dôveru a ustavičné opakovanie vierohodnosť. Starí Rimania neuvádzali však po dlhé stáročia rok založenia svojho mesta presne ani jednoznačne. Zdá sa, že vôbec netušili, aký to bude raz dôležitý učebnicový dátum. Až v poslednom storočí pred naším letopočtom prijali odhad historika a spisovateľa Marca Terentia Varrona, že Rím bol založený „tretieho roku šiestej olympiády" (prvá olympiáda sa konala podľa gréckej tradície roku 776 pred n. l.). Z tohto údaja vypočítal potom v šiestom storočí nášho letopočtu historik Dionysius Exiguus, že k „založeniu Ríma" došlo roku 753 pred n. l., rovnako však k tomu mohlo dôjsť aj roku 754 pred n. l. (Bol to ten istý Dionysius Exiguus, čo sa pomýlil najmenej o štyri roky pri výpočte dátumu „narodenia Krista", keď hľadal základ pre začiatok nášho letopočtu.) Stáročia však tento výpočet posvätili – a keby neboli v knihách historikov iné fikcie vydávané za fakty, mohli by sme byť celkom spokojní.

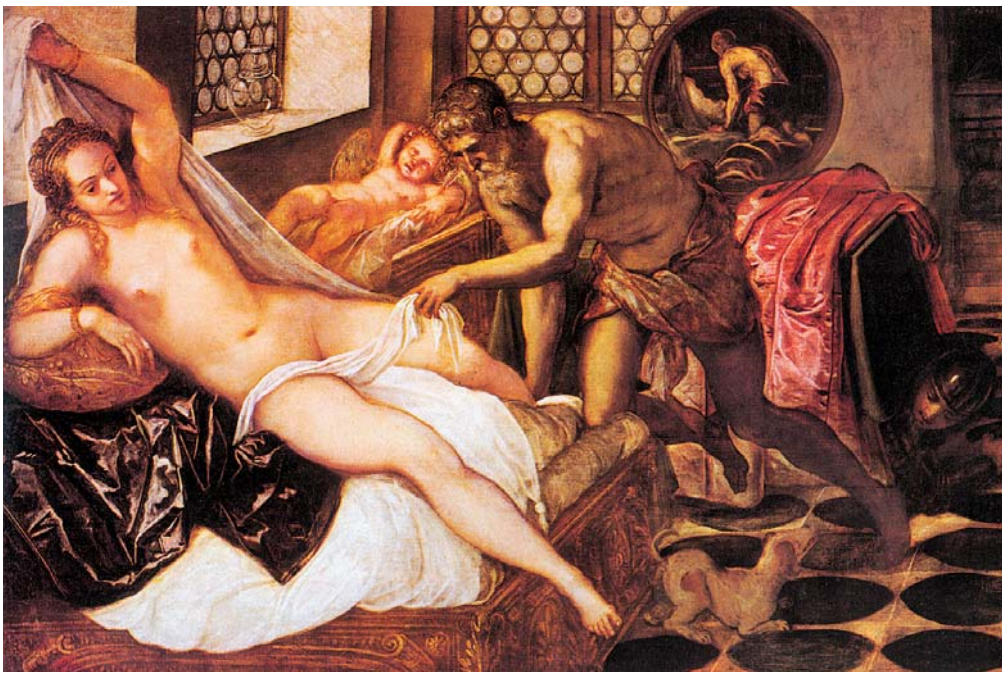
Historickú tradíciu dnes spravidla nezavrhujeme. Skúsenosti nás poučili, že občas obsahuje zrnko pravdy. Lenže v prípade Romula a Rema ide o osoby, ktoré boli príliš vznešeného pôvodu, než aby to mohli byť ľudia z mäsa a z krvi. Ich otcom bol boh vojny Mars, syn najvyššieho boha Jupitera a jeho manželky Junony, matkou zas panna-vestálka Rea Silvia. Po matke, ktorá bola dcérou albského kráľa Numitora, boli, pravda, takisto božského pôvodu: ich predkom v pätnástom kolene bol hrdina Aeneas, syn bohyne lásky Venuše a pravnuk samotného Jupitera. Rimania boli na tento vznešený pôvod zakladateľov svojho mesta hrdí a používali ho ako jeden z argumentov na odôvodnenie svojej svetovlády. Tí z nich, ktorí tomu neverili, zdvorilo mlčali – asi ako donedávna Japonci, keď pochybovali, že ich cisár je priamy potomok Slnka.

Čo na to hovorí moderná veda? Napodiv – Rím vraj nebol pravdepodobne vôbec založený!

A rozhodne nie Romulom a Remom…

Napriek tomu však existuje!

„Priznáva sa staroveku výsada, že smie miešať ľudské s božským, a robiť tak začiatky miest vznešenejšími," napísal na sklonku 1. storočia pred n. l. rímsky historik Titus Livius. Rimania túto výsadu náležite využili – historici rovnako ako básnici.

Tintoretto: Mars, rímsky boh vojny, a bohyňa Venuša, prekvapení bohom Vulkánom.

Z vôle bohov bol založený Rím, aby sa skvel v sláve a mocne svetu vládol, keď padla slávna Trója… Ako sa to stalo, o tom sa mýty vcelku zhodujú; rozdiely sa týkajú len niektorých nepodstatných podrobností a zveličili ich až neskorší autori. Najznámejšie a najrozšírenejšie podanie týchto mýtov pochádza z najväčšieho diela rímskej epickej poézie, z Vergíliovej *Aeneidy*.

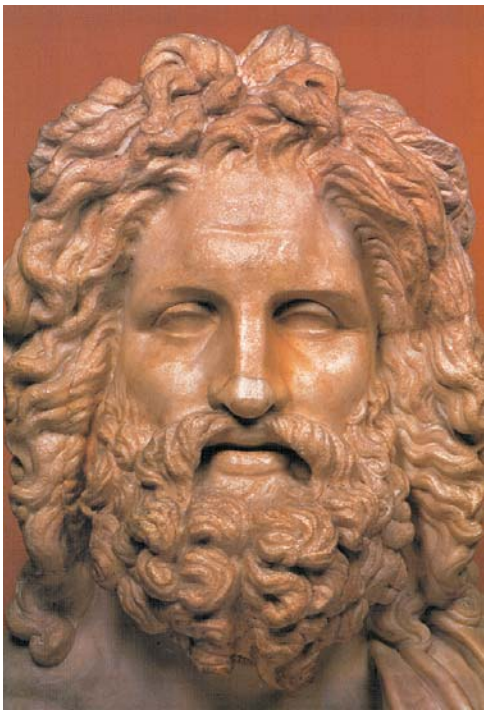
História pádu Tróje tvorí prológ k založeniu Ríma, je známa z Homéra a Vergílius si ju len s obvyklou mierou straníckosti upravil pre rímske potreby. Najvyššiemu bohu Jupiterovi sa znepáčil rod trójskeho kráľa Priama, a tak dopustil záhubu jeho mesta. Príčinu tohto božieho dopustenia Múzy Homérovi neprezradili: Priamus bol spravodlivý vladár a statočný človek, mal osemnásť manželiek a päťdesiat synov (okrem dvanástich dcér), obete prinášal, bohov si ctil a k ľuďom sa správal vľúdne. Ostatne, pád Tróje určil už Osud, ktorý je mocnejší než všetci bohovia. Vykonávateľmi tohto diela záhuby sa stali spojené armády achájskych kráľov, ktoré pritiahli z Grécka a po desaťročnom obliehaní Tróju zničili.

Na výpravu proti Trói mali achájski králi dostatočný dôvod: bola bohatým mestom, plným zlata, striebra, bronzu a krásnych žien, okrem toho ich znepokojovala jej moc. To sa však dozvedáme od Homéra len mimochodom; už v oných dávnych časoch bývalo zvykom príčiny vojny a zámienky na ňu zamieňať. O to podrobnejšie sme však informovaní o bezprostrednom podnete na vojnu. Priamov syn Paris uniesol manželku spartského kráľa Menelaa, krásnu Helenu. Nespravil to celkom sám, ale s pomocou syna dardanského kráľa Anchisa, mladého Aenea. A nespravil to dokonca ani výhradne z vlastnej vôle; podnietila ho k tomu bohyňa lásky Venuša, ktorá mu sľúbila za manželku najkrajšiu ženu pod slnkom, aby sa mu tak odmenila, že jej v spore s bohyňami

Juno a Minervou pririekol prvenstvo v kráse. Pravda, to na podstate veci nič nemenilo: nech riadia činy ľudí hoci aj bohovia, zodpovední sú za ne ľudia. Primeraným trestom za únos kráľovej manželky synom iného kráľa bola podľa dobových zvyklostí vojna – s tým museli Paris i jeho otec Priamos predom počítať.

Achájski králi, pochopiteľne, potrebovali k úspešnému výsledku vojny proti Trójі pokladnicu, ktorú, mimochodom, tiež uniesol. Keď sa kráľ Priamos postavil za svojho syna, pohrozil mu Menelaos vojnou, a keď to nepomohlo, prešiel od hrozby k činu. Požiadal svojho brata Agamemnóna, aby sa ako najmocnejší achájsky kráľ postavil na čelo trestnej výpravy proti Trójі.

Agamemnón preto zmobilizoval všetkých achájskych kráľov, so stotisícovou armádou sa priplavil k maloázijským brehom

Boh Jupiter, najvyšší rímsky boh

Bohyňa Juno, Jupiterova manželka

moc bohov; museli si ich nakloniť zmierlivosťou. Menelaos sa teda vypravil na radu svojho brata, mykénskeho kráľa Agamemnóna, do Trójе, aby ukázal dobrú vôľu a poskytol kráľovi Priamovi možnosť vybaviť vec po dobrom. Pre všetky prípady si vzal so sebou ešte aj obratného vyjednávača, itackého kráľa Ulixa čiže Odysea. Dopadlo to podľa očakávania: Paris odmietol o Helene čo i len hovoriť a chcel vrátiť iba pokladnicu, ktorú, mimochodom, tiež uniesol. Keď sa kráľ Priamos postavil za svojho syna, pohrozil mu Menelaos vojnou, a keď to nepomohlo, prešiel od hrozby k činu. Požiadal svojho brata Agamemnóna, aby sa ako najmocnejší achájsky kráľ postavil na čelo trestnej výpravy proti Trójі.

Agamemnón preto zmobilizoval všetkých achájskych kráľov, so stotisícovou armádou sa priplavil k maloázijským brehom a napadol Priamovo mesto. Bleskový úder sa mu nepodaril, lebo ho Trójania na čele s Priamovým najstarším synom Hektorom odrazili, a tak začal mesto obliehať. Desať dlhých rokov táboril s achájskym vojskom pred hradbami vysokej Trójе a zvádzal s obrancami nerozhodné bitky. Čo sa mu však nepodarilo silou zbraní a hrdinstvom takých bojovníkov, akými boli Achilles, Aias, Diomedes alebo Patroklos, dosiahol vojnovou

ľsťou. Na návrh kráľa Odysea dal postaviť obrovského dreveného koňa, do jeho dutého brucha ukryl najlepších bojovníkov, potom spálil celý tábor, nalodil vojsko a odišiel akoby s neúspechom domov. Trójania objavili koňa, a keď sa od zajatého Odyseovho vojaka Sinóna dozvedeli, že koňa vraj Achájci postavili na rozkaz bohyne Minervy, aby chránil Tróju namiesto posvätnej sochy, ktorú z nej tajne uniesli, dotiahli koňa do mesta; zbúrali dokonca časť hradieb, lebo bol taký veľký, že neprešiel ani najväčšou bránou. Nadšení šťastným výsledkom vojny usporiadali verejnú oslavu a spokojne sa uložili na spánok. V noci potom vypustil Sinón z koňa ukrytých bojovníkov, aby vtrhli do kráľovského paláca, a fakľou v prielome hradieb dal signál Agamemnónovmu vojsku, ktoré sa pod rúškom tmy vrátilo k trójskym brehom. Ráno len dymiace trosky vylúpených chrámov a palácov pripomínali, kde stálo Priamovo mesto…

Nikto z trójskych vodcov neunikol achájskym zbraniam: už za vojny zahynul Priamov syn Hektor, ktorý bol hlavným veliteľom trójskeho vojska; zahynul i Paris a ostatní Priamovi potomkovia, zahynuli vodcovia všetkých spojencov Tróje, v poslednú noc zahynul achájskym mečom aj sám kráľ Priamos. Kto z popredných Trójanov pád mesta prežil, padol do zajatia. Zachránil sa z nich iba jeden jediný muž.

Bol to Aeneas, niekdajší Parisov priateľ a vodca dardanského vojska, ktoré sa hrdinsky bilo na strane Trójanov.

Osud mu totiž určil, aby preniesol oheň z trójskeho kozuba na italskú pôdu a založil tam mesto, z ktorého potom vzišiel Rím.

Aeneas bol po Hektorovi najstatočnejším a najsilnejším obrancom Tróje. Trójske vojsko ho na slovo poslúchalo, kráľ ho nazýval hrdinom nad iných slávnym a trójsky ľud si ho ctil ako boha.

Oplýval všetkým, čo krášli a chváli muža; mal aj bezchybný pôvod. Bol synom dardanského kráľa Anchisa a bohyne lásky Venuše; po otcovi bol v siedmom pokolení potomkom najvyššieho boha Jupitera. Prvým jeho pozemským predkom bol Dardanos, zakladateľ kráľovstva, ktorého meno dodnes pripomína názov prielivu medzi Marmarským a Egejským morom. Za Dardanovho vnuka Troa sa toto kráľovstvo rozdelilo: starší Troov syn Assarakos ostal v meste Dardanii a mladší syn Ilos založil nové mesto, ktoré nazval po sebe Ilium a po otcovi Trója. Aeneov otec Anchises bol vnukom kráľa Assaraka a Priamos vnukom kráľa Ila; napriek príbuzenským vzťahom žili však obaja králi v trocha napätom pomere, a keď Priama napadli Achájci, Anchises sa mu vôbec neponáhľal pomôcť. Až keď achájsky vojvodca Achilles zničil mesto dardanských spojencov Lyrnessus, uzavrel Anchises s Priamom obrannú zmluvu a poslal do obliehanej Tróje pomocné vojsko a na jeho čelo postavil Aenea. Aeneas spojil svoj osud s osudom Tróje; priviedol do nej aj svojho otca Anchisa, syna Askania a manželku Kreusu. Celé jeho hrdinstvo, rovnako ako Hektorovo a päťdesiattisíc trójskych obrancov, bolo však márne. Ale Osud, ktorý určil záhubu Priamovho rodu, určil Aeneovi, aby v budúcnosti vládol nad trójskym ľudom, „a po ňom i vnuci vnukov, ktorí sa v budúcich časoch zrodia“. Unikol teda jeho riadením z horiaceho mesta a zachránil aj otca Anchisa a syna Askania; po manželku sa tam vrátil už márne. Márne tiež túžil znova vystavať Tróju: najvyšší boh Jupiter mu rozkázal, aby si našiel novú vlasť v Itálii.

Ťažko sa lúčil Aeneas s krajinou svojich predkov; rozkaz najvyššieho boha nemohol však neposlúchnuť. Sústredil trójskych utečencov, postavil dvadsať lodí a pobral sa s nimi na západ. Vedel, že ho čaká skutočná

krížová cesta, ale riadil sa starou múdrosťou: „Premôcť svoj žreb len znášaním môžeš!“ Sedem rokov sa potom plavil po Egejskom, Iónskom a po Tyrrhenskom mori. Na Kréte sa skoro stal obeťou moru, na Sicílii sa dostal pod soptiacu Etnu a k hrozným jednookým obrom Kyklopom, cestu mu skrížili ešte aj obludné Harpye; na dlhej púti mu napokon zomrel otec. Keď sa vyhol Scylle a unikol Charybde, zahnala ho búrka od italských brehov k severnej Afrike. Tam pristál v meste Kartágu, ktorého kráľovná Dido ho milo prijala a ponúkla mu svoju ruku i trón. Na Jupiterov rozkaz musel však na svoju i na jej ľútosť, ktorá ju dohnala až k samovražde, pokračovať v ceste. Dostal sa znova na Sicíliu, a keď sa tam odobral na otcov hrob, trójske ženy mu zapálili lode, aby ho donútili ukončiť nekonečnú cestu; podarilo sa mu však požiar zahasiť. Nakoniec prekonal všetky prekážky, ktoré mu kládla do cesty najmä bohyňa Juno, lebo nenávidela Trójanov, a dostal sa s druhmi do krajiny určenej Jupiterom.

Itália je však príliš veľká a Aeneas sa tam chcel usadiť na najlepšom mieste, ktoré mu určia bohovia. Ako zbožný muž vyhľadal preto veštkyňu Sibylu, aby mu zjavila ich vôľu. Namiesto odpovede ho však zaviedla do hlbín podsvetia, aby sa poradil s duchom svojho otca. Podľa jeho rady vplával do ústia rieky Tiberu a založil tam mesto.

Založením tohto mesta sa Aeneova úloha v mýtoch neskončila. Územie okolo Tiberu nebolo krajinou nikoho; žili tam Latinovia, ktorým vládol kráľ Latinus, syn boha polí a lesov Fauna. Ako prijal Latinus Aenea, o tom sa správy rozchádzajú; podľa jednej verzie vraj priateľsky, podľa druhej mu dovolil založiť mesto až po boji, v ktorom podľahol. Nakoniec mu dal svoju dcéru Laviniu za manželku; na jej počesť nazval potom Aeneas novozaložené mesto Lavinium.

O svoje mesto i o manželku musel však Aeneas ešte bojovať. Latinovia sa s nevôľou prizerali, ako sa v ich krajine usadili cudzinci. Nevôľa prerástla do sporov a spory do bitiek so zbraňou v ruke. Nepokoje využil kráľ susedných Rutulov Turnus, ktorý sa chcel oženiť s Laviniou a pripojiť k svojej krajine Latinovo kráľovstvo. Postavil sa na čelo nespokojných starousadlíkov a zaútočil na Aeneovo mesto. Trójania útok odrazili, a keď im prišli na pomoc Etruskovia, vedení dávnym Turnovým nepriateľom Euandrom, rozpútala sa krvavá vojna. Rozhodol ju až súboj medzi vodcami obidvoch strán, v ktorom Aeneas Turna zabil. Víťazný Aeneas potom veľkolepo dobudoval svoje mesto, spojil trójsky ľud s latinským a stal sa jeho kráľom.

Zo spojenia trójskych prisťahovalcov a latinských starousadlíkov vznikol rímsky národ, čo dostal meno podľa mesta, ktoré založili neskorší Aeneovi potomkovia Romulus a Remus.

Ako dlho vládol Aeneas vo svojej novej vlasti, mýty nehovoria; ani ohľadne jeho smrti nie sú zajedno. Zhodujú sa len v tom, že nakoniec sa dostal na nebo a stal sa bohom. Jeho syn Askanios čiže Julus založil mesto Albu Longu, ktoré bolo priamym predchodcom Ríma.

Pri tomto Askaniovi čiže Julovi sa musíme na chvíľu zastaviť: je to jeden z praotcov Rimanov, ale o jeho pôvode boli medzi Rimanmi po dlhý čas spory. Na rozdiel od osvedčenej zásady rímskeho práva, že matka je vždy istá, otec neistý, bol v jeho prípade istý len otec. Podľa jednej verzie tu išlo o dve osoby: Askanios bol vraj synom prvej Aeneovej manželky Kreusy a Julus synom Lavinie. Podľa druhej, ktorá napokon prevládla, bol Askanios synom Kreusy a Julus je len jeho neskoršie rímske meno, pod ktorým sa preslávil v bojoch za novú vlasť. Tak či onak odvodzoval od neho svoj priamy pô-

vod historický rod Juliovcov, z ktorého nepochádzal nikto menší než Caesar. Na tento rod sa potom preniesla aj veštba o vláde „vnukov, ktorí sa v budúcich časoch zrodia“ – s tým nepatrným rozdielom, že zatiaľ čo podľa Homéra mal tento rod vládnuť nad „trójskym ľudom“, podľa Vergília mal „vládnuť celému svetu“.

Po Julovi vládlo v Albe Longe jedenásť menej známych kráľov; vyznačovali sa len pôvodom a zvyčajným hrdinstvom, daktorí navyše spravodlivosťou. Dvanástym jeho nástupcom bol kráľ Prokas, ktorý mal dvoch synov: staršieho Numitora a mladšieho Amulia. Keď zomrel, nastúpil na trón podľa práva Numitor; Amulius ho však zbavil vlády a vyhnal. Keďže nechcel opakovať chybu svojho brata, ktorý si trón spoľahlivo nezabezpečil, dal popraviť všetkých jeho synov a dcéru Reu Silviu donútil stať sa kňažkou bohyne Vesty, čo bola funkcia spojená so sľubom večného panenstva. Lenže sľub nesľub, Rea Silvia neodolala bohu vojny Marsovi, čo bolo pri jeho sile a chlapskej zdatnosti pochopiteľné, a po patričnom čase mu porodila dvojčatá Romula a Rema.

Tu sa dostávame k jednému z najznámejších príbehov rímskej mytológie, ktorý má mnoho obdôb v starších aj v novších časoch: u kráľa Sargona Akkadského v babylonských mýtoch, u Mojžiša v židovských, u Kýra v perzských, u kráľa Ječmínka v českých. Len čo sa totiž Amulius dozvedel o narodení eventuálnych uchádzačov o svoj trón, rozkázal ich hodiť do rieky; rovnaký rozkaz vydal aj ohľadne Rey Silvie. Sluhovia dali chlapcov do koša a odniesli ich k Tiberu, ktorý bol práve rozvodnený. Položili kôš na vodu a ohlásili Amuliovi splnenie rozkazu. Voda však čoskoro opadla

Kapitolská vlčica z bronzu. Etruská práca z 5. stor. pred n. l. Museo Capitolino, Rím

a kôš s Romulom a s Remom ostal na suchu. Nezahynula ani Rea Silvia: zachránil ju boh rieky Tiberu, lebo sa mu zapáčila, a odviedol si ju k svojim prameňom, kde sa s ňou potom oženil.

Po záchrane Romula a Rema pred utopením nasledovala ich záchrana pred hladom a pred zimou. Ich plač privábil vlčicu, ktorá žila v lese na neďalekom Palatínskom pahorku. Zbehla k rieke a odniesla ich do svojho brloha v hlbokej jaskyni. Tam ich potom dojčila svojím mliekom a ohrievala vlastným telom. Raz ju tak zazrel pastier Amuliových stád Faustulus. Vyčkal, keď od chlapcov odbehla, a odniesol si ich domov, kde ich potom s manželkou Accou Larentiou vychoval spolu so svojimi dvanástimi synmi. Dodnes stojí na západnom svahu Palatína Faustulova koliba, v ktorej Romulus a Remus vyrástli. Je okrúhla, so slamenou strechou, pre šestnásť ľudí trochu nepohodlná a možno ju považovať za podobnú neškodnú turistickú atrakciu napríklad ako Aténinu olivu na Akropolis alebo Adamov strom pri Basre.

Romulus a Remus najprv pásli kravy a poľovali na zver, čo sa v mýtických časoch považovalo za celkom primerané zamestnanie pre kráľovských synov. Paris bol napríklad pôvodným povolaním tiež pastier (na hore Ide), Aeneas takisto (v Lyrnesse), ba aj Herkules začal svoju závratnú kariéru vo svete mýtov ako pastier (na hore Kitairóne). Vďaka svojej vlčej dojke a zdravému životu v lesoch stali sa z Romula a z Rema zdatní junáci. O svojom pôvode z božských predkov nevedeli, o vládne veci sa nestarali, žili teda šťastne a spokojne. Ako to už u mládencov býva, nevyhýbali sa tomu, aby si občas zmerali sily alebo sa pobili. Zvlášť radi si na to vyberali konkurenčných pastierov, ktorí pásli Numitorove stáda na blízkom pahorku Aventíne. Na jednej z takýchto výprav ich však Numitorovi pastieri premohli a priviedli do domu svojho pána. Numitor v nich spoznal svojich vnukov (ako, to sa presne nevie) a bez dlhých rečí ich prehovoril, aby sa Amuliovi pomstili. Zavolali si teda svojich druhov z Palatína, vpadli do Alby Longy, Amulia zabili a vrátili vládu Numitorovi.

Všetko bolo v najlepšom poriadku – až na to, že Romulus a Remus, vedomí si teraz svojho kráľovského pôvodu, nemali kde vládnuť.

Keďže nechceli čakať, kým ich dedo Numitor zomrie a uvoľní im trón v Albe, rozhodli sa založiť nové mesto.

Svoje rozhodnutie uskutočnili.

Tristo rokov po založení Alby Longy vyrástli teda na Palatíne *alta moenia Romae*, vysoké hradby Ríma.

O umiestení nového mesta na Palatínskom pahorku sa Romulus a Remus ľahko dohodli. Bolo to neobyčajne výhodné miesto: uprostred prekrásnej úrodnej krajiny, nad riekou ponáhľajúcou sa k moru, z troch strán chránené strmými skalnatými svahmi a zo štvrtej močiarmi proti útokom divej zveri i nepriateľov. Šesť iných pahorkov sa mierne dvíhalo na všetkých stranách okolo Palatína: tvorili jeho obzor i hradbu.

Dávno pred Romulom a Remom bola na tomto pahorku osada a pevnosť. Našiel si tu domov hrdina Euander, syn boha Merkuria, keď ho nepriatelia vyhnali z rodnej Arkádie. Od Euandra pochádza i jeho meno: dal mu ho po praotcovi Arkádčanov Pallasovi. Tu žil aj Euandrov syn Pallas, statočný spojenec Aeneov, ktorý padol v boji s rutulským kráľom Turnom… V oveľa neskorších časoch tu stáli výstavné domy popredných Rimanov, medzi nimi Ciceronov, Crassov a Hortensiov; neskôr tu sídlili rímski cisári. Prvý z nich, Augustus, si tu dal postaviť okolo roku jeden rezidenciu, ktorú nazval podľa tohto pahorku *Palatium*. Jej meno žije dodnes v slove „palác“.

V čase, keď sa Romulus a Remus rozhodli založiť mesto, bol už Palatínsky pahorok podľa mýtov i tradície osídlený. Boli tu koliby pastierov a možno aj zvyšky Euandrovho mesta. „Aj ľudu albského a latinského bol nadbytok," hovorí Lívius, „okrem toho tu žili ešte pastieri, takže bola nádej, že v porovnaní so zakladaným mestom bude Alba malá a malé bude i Lavinium." Obidvaja bratia počkali na priaznivé znamenia bohov, potom vzali pluh, do ktorého zapriahli býka a kravu, a podľa dávnej obyčaje vyorali okolo budúceho mesta brázdy, ktoré na troch miestach zdvihnutím pluhu prerušili. Brázdy boli symbolom obrannej priekopy, vyoraná zem symbolom hradieb, prerušené miesta označovali budúce mestské brány. Nato vykopali uprostred pahorka štvorcovú jamu a uložili do nej obetné plody a pluh. Po príslušných bohoslužbách bolo mesto založené.

Teraz išlo o poslednú formalitu: ako sa bude nové mesto volať. Každý z bratov túžil, aby sa volalo po ňom. Robili si na to rovnaký nárok, tým skôr, že boli dvojčatá a nemohla prevážiť úcta k staršiemu. Dohodli sa teda, že vyčkajú na znamenie z letu vtákov, čo sa považovalo v tých časoch za obzvlášť spoľahlivý spôsob, ktorým dávali bohovia najavo svoju vôľu. Romulus ostal na Palatíne, aby pozoroval oblohu, a Remus sa s rovnakým cieľom vybral na Aventín. Len čo Remus zaujal svoje stanovište, objavilo sa na nebi šesť supov; okamžite to hlásil veštcom a žiadal, aby ho vyhlásili za víťaza. Hneď nato, ale ešte pred výrokom veštcov, ukázalo sa Romulovi dvanásť supov. Keďže sa bratia na podmienkach presne nedohodli, vznikol spor: Remus sa vyhlasoval za víťaza z titulu časového prvenstva, Romulus zasa z titulu väčšieho počtu vtákov. Medzi bratmi a ich prívržencami došlo k hádke, ktorá sa premenila na bitku a v tejto bitke vraj Rema zabili. Ako to však naozaj bolo, nevieme. Podľa inej verzie, rozšírenejšej, zahynul Remus až neskôr, keď preskočil Romulove hradby, aby ho urazil. Rozhnevaný Romulus ho vraj za to zabil so slovami: „Tak nech sa stane každému, kto preskočí moje hradby!"

Tak či onak, mesto dostalo po Romulovi meno Roma čiže Rím a Romulus sa stal jeho prvým kráľom.

Kým Remus zanechal po sebe len hmlistú spomienku, čo je údel neúspešných hrdinov v mýtoch i v dejinách, po Romulovi zostalo meno i dielo. Vybudoval z Ríma opevnené mesto, vyzdobil ho stavbami, dal mu zákony a položil základ jeho budúcej slávy.

Výstavbu svojho mesta viedol Romulus veľkoryso; v terminológii ešte neznámej mýtom by sme mohli povedať, že „s perspektívnym plánom". „Najprv opevnil Palatínsky pahorok", potom „pribral do hradieb ďalšie a ďalšie plochy", lebo, ako zdôraznil Lívius, „myslel skôr na budúce množstvo, ako na to, koľko tam vtedy bolo ľudu. Aby veľkosť mesta nebola bez úžitku, riadil sa vzorom dávnych zakladateľov miest, ktorí zhromažďovali okolo seba ľudí neznámeho a nízkeho pôvodu a predstierali, že sa im zrodilo potomstvo zo zeme, a otvoril v meste azyl… Tam našli útočisko najrozličnejší ľudia zo susedných kmeňov, slobodní a otroci bez rozdielu, ktorí túžili po novom (živote), a to bol prvý základ začínajúcej sa veľkosti." Do mesta prichádzali najmä mladí ľudia z Alby Longy a z Lavinia.

Množstvo nových ľudí prinieslo do mesta množstvo problémov. Romulus ako skúsený pastier vedel, že v takom prípade je najdôležitejšie zaviesť a udržať poriadok. To si, pravdaže, vyžadovalo, aby predovšetkým upevnil vlastnú autoritu. Preto k svojmu titulu pripojil pôsobivé odznaky moci a dôstojnosti: purpurový plášť, zlatú čelenku

s Jupiterovým orlom, kreslo s ozdobou zo slonovej kosti, a najmä čestnú osobnú stráž dvanástich sluhov čiže liktorov, ktorí nosili pred ním zväzky prútov, do ktorých mali vložené sekery (ako symbol, a ak bolo treba, aj ako nástroj výkonu trestnej právomoci). Tieto zväzky, *fasces*, zostali odznakom predstaviteľov najvyššej vladárskej moci v Ríme po celý čas jeho starovekých dejín. Ak sa v dvadsiatych rokoch dvadsiateho storočia stali symbolom fašistov, Romulus za to nemohol, ani historici, ktorí mu ich zavedenie pripísali.

Poriadok stanovený zákonmi bol okrem toho jediný prostriedok, ktorým sa dalo stmeliť rôznorodé obyvateľstvo do „telesa jedinej obce". Podľa zásady, že jednota vyžaduje diferenciáciu, rozdelil Romulus obyvateľov Ríma na dve veľké skupiny. „Tých, ktorí vynikali rodom, preslávili sa zdatnosťou, boli na vtedajšie pomery bohatí a mali už deti, oddelil od bezvýznamných, jednoduchých a chudobných," zhrnuje tradičné názory Dionýsios Halikarnaský koncom 1. storočia pred n. l. „Tých v nižšom postavení nazval plebejci" (možno od slova *pleo*, množstvo, neskôr *plebs*, ľud), „tých vo vyššom postavení otcovia" (*patres*, od toho patricijovia). „Plebejcov dal do ochrany patricijom a rozkázal každému z ľudu vybrať si ochrancu podľa vlastnej voľby. Vec ozdobil krásnym pomenovaním a nazval ochranu chudobných a prostých patronátom. Prvým i druhým uložil patričné povinnosti, aby tak urobil ich vzťahy ľudskými a občianskymi." Patricijov rozdelil na tri *tribuy* čiže kmene, zahrnujúce vždy desať *kúrií* (skupín rodov). Ich príslušníci tvorili rímsky národ, *populus Romanus*, ktorý mal právo schádzať sa na zhromaždeniach, kde sa rokovalo o najdôležitejších politických, právnych a náboženských otázkach. Ako svoj poradný orgán ustanovil potom Romulus stočlennú radu starších, *senát*.

Rovnako ako o politickú organizáciu postaral sa Romulus aj o to, aby obyvatelia jeho mesta mali kde pracovať a z čoho žiť.

Hneď pri založení pridelil každému občanovi dve jutrá pôdy (niečo vyše pol nášho hektára) do individuálneho dedičného vlastníctva. Táto pôda sa volala *heredium* (od *heres*, dedič). Ostatná zostala nerozdelená a v kolektívnom vlastníctve ako *ager publicus*, „verejná pôda". Ako sa na prvého kráľa patrí, položil aj základy vojenskej moci Ríma. Zaviedol brannú povinnosť občanov, zorganizoval armádu a celé mesto opevnil hradbami.

Tento model ústavy Ríma a všetko, čo s ním súviselo, pripisovali, pravdaže, Rimania Romulovi rovnakým právom ako jeho božský pôvod. Posväcovali tak inštitúcie, ktoré sa historicky vyvinuli, a najmä triedne rozdelenie rímskej spoločnosti, ktorej ďalšiu zložku, otrokov, Romulus uznal prinajmenšom tým, že ich zbavil všetkých práv. To však len mimochodom; zatiaľ sme ešte pri mýtoch. Tie zasa pripisovali Romulovi ďalšie nehynúce zásluhy, že Rím nezanikol, ale sa stal „večným mestom", *urbs aeterna*.

Prví obyvatelia Ríma boli muži z Romulovej družiny; prisťahovalci z albských osád boli takisto muži. Bez žien mohol byť však Rím iba pevnosťou, nie mestom. Romulus teda vyslal do susedných obcí poslov, aby im dovolili vybrať si u nich manželky. Všade ich však odmietli: nové mesto nevzbudzovalo u konzervatívnych starousadlíkov dôveru a otvorením brán prisťahovalcom nízkeho pôvodu vzbudzovalo priam nedôveru. Romulovi neostalo nič iné, ako sa uchýliť k ľsti. Oznámil, že usporiada slávnostné hry na počesť boha Neptuna Consa, a pozval na ne všetkých susedov. Hostia sa dostavili, medzi nimi v hojnom počte najmä Sabini i s manželkami a s dcérami. Keď bola zábava v najlepšom, rímski muži sa na dané znamenie vrhli na sabinské dievčatá a uniesli

ich. Bezodkladne sa tiež postarali, aby sa stali ich manželkami a matkami ich detí.

Únos Sabiniek nemohol ostať bez následkov: Otcovia, ktorí stratili dcéry, a mládenci, ktorí boli naraz bez snúbeníc, donútili svojho kráľa Tita Tatia, aby vyhlásil Romulovi vojnu.

Rímski muži, zaujímajúci sa skôr o svoje manželky ako o boj, sa na bojovej pláni dlho nezdržali a stiahli sa za hradby; tam sa však odhodlane bránili. Nato Sabini podplatili Tarpeiu, dcéru veliteľa hradu Spuria Tarpeia, a tá im za zlaté náramky tajne otvorila bránu. Romulus so svojimi mužmi musel ujsť. Keď sa však na druhý deň znova pokúsil dobyť svoje mesto, vrhli sa Sabinky medzi nepriateľské vojská: uprosili otcov a bratov, aby im nezabíjali manželov, a donútili manželov, aby nebojovali s ich otcami a s bratmi. Sabini a Rimania uzavreli mier a spojení pokrvnými zväzkami, ktoré sú najlepšou zárukou jeho trvanlivosti, napokon spojili aj svoj ľud. Titus Tatius sa presťahoval do Ríma a vládol tam spoločne s Romulom. Keď zomrel, stal sa zas jediným rímskym kráľom Romulus.

O Romulovej smrti sa zachovali dve verzie: dá sa povedať, že jedna patricijská a druhá plebejská. Podľa patricijskej vzal ho vraj boh vojny Mars za živa na ohnivom voze do neba, keď dňa 17. februára bližšie nezisteného roku konal vojenskú prehliadku pri Kaprejských močiaroch (neskoršom Marsovom poli, niekde v miestach, ktoré dnes krášli Berniniho *Fontana dei Fiumi*). Podľa plebejskej ho zavraždili patricijovia, lebo im chcel obmedziť moc, a slávnostne ho pochovali na rímskom Fore. Obidve verzie sa však zhodujú v tom, že sa stal bohom a pod menom Quirinus chránil potom svoje mesto a svoj ľud do konca sveta rímskych mýtov.

Legendy, báje, povesti… Ba čo viac, výmysly básnikov!

Isteže. Napriek tomu sa však v Ríme stretávame doslova na každom kroku so skutočnosťami, ktoré nám vnucujú dojem, že to všetko je pravda. Dokonca aj v prípade *Kapitolskej vlčice*: stojí na mramorovom stĺpe pred služobným vchodom do Kapitolského paláca, ktorý je dodnes sídlom rímskeho senátu; díva sa na nás zo všetkých vyhlášok a z pečiatok, lebo je úradným znakom mesta Ríma; pozerá na nás stuhnutá do etruského bronzu v osobitnej miestnosti Kapitolského múzea; pozoruje nás zo železnej klietky na severnom svahu Kapitolského pahorku, kde ju na účet riadneho rozpočtu chová mesto Rím, aby pripomínala záchrankyňu jeho zakladateľov.

To však nie je všetko. Na Palatínskom pahorku sú hradby, ktoré pochádzajú asi z polovice 8. storočia pred n. l., t.j. z čias, do ktorých tradícia kladie založenie Ríma. V podzemí rímskeho Fora, na mieste legendárnej Romulovej hrobky, objavili roku 1900 „čierny kameň“ s nápisom asi zo 7. storočia pred n. l., z ktorého sa podarilo rozlúštiť slovo „kráľ“. Zo 6. storočia pred n. l. sa zachovala etruská soška, ktorá zobrazuje Aeneov útek z Tróje. Z čias o niečo mladších poznáme grécke povesti o príchode trójskych utečencov do Itálie. Našli sa trosky Alby Longy i starého Lavinia…

Opusťme však neistú pôdu mýtov a tradícií, aj keď majú svoj pôvab, a pozrime sa na bezpečné poznatky výskumníkov dejín.

2.

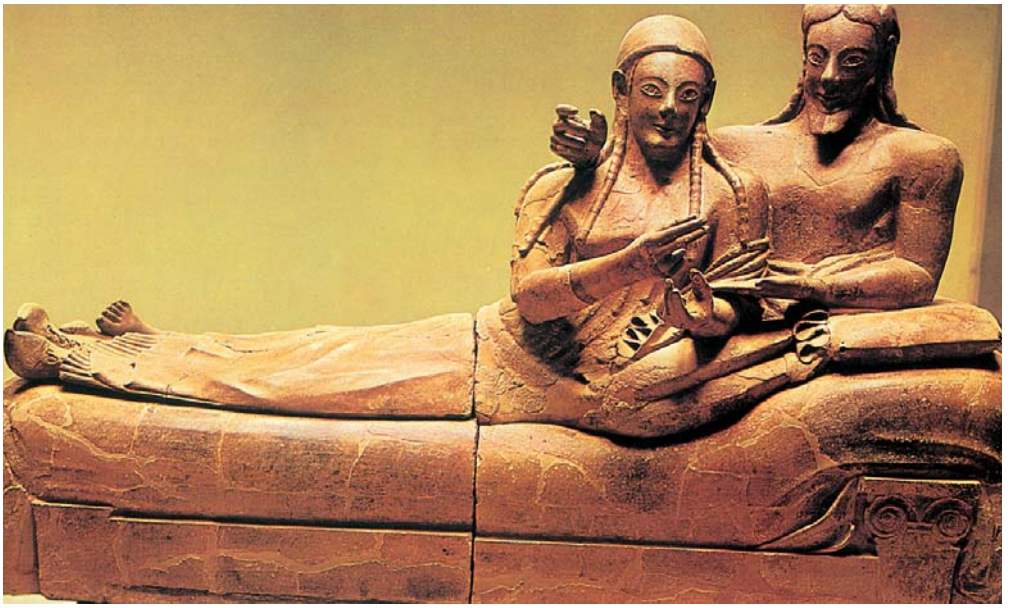
ETRUSKOVIA, GRÉCI, LATINOVIA

Krásna v rozmanitosti a rozmanitá v kráse je krajina, ktorej hlavným mestom je dnes ako pred vekmi Rím. Na severe ju ohraničujú skalnaté hradby zasnežených Álp, od západu na východ ju omýva azúrové more, na juhu sa leskne vo večnom jase slnka. Citrón tu skutočne kvitne a pomaranč žiari zlatom vo vetvách, úrodné údolia sa striedajú s miernymi pahorkami a nízke morské pobrežia so sopečnými kopcami, obzor lemujú pínie a myrty. Prácou a umom ju ľudia zveľaďujú už tisíce rokov.

Meno dostala od Grékov. Dali jej ho podľa kmeňa Italov, s ktorým sa stretli v kraji, kde má „talianska čižma“ pätu. Neskôr sa tento názov rozšíril ďalej na sever a v treťom storočí pred n. l. sa dostal cez celý Apeninský polostrov až po rieku Rubikon; na začiatku nášho letopočtu ho úradné výnosy preniesli po Alpy. Meno malého kmeňa Italov nesie dnes šesťdesiatmiliónový taliansky národ, priamy potomok rímskej moci a slávy.

Napriek všetkým pôvabom prírody neoplýva však táto krajina mliekom a medom; jej básnici sa zhodujú len v tom, že je „príhodná pre život ľudí“. Prvé stopy tohto života pochádzajú azda z 20. až 10. tisícročia pred n. l., hojné sú však až od 5. – 4. tisícročia pred n. l. Zanechali ich po sebe ľudia kamennej doby, z ktorých starší žili v jaskyniach a živili sa zbieraním plodov a lovom; mladší si už stavali chyže a chovali dobytok. Stopy z druhej polovice 3. tisícročia zanechali potom ľudia, ktorí už poznali meď a bronz. Bývali v kolibách s okrúhlym pôdorysom a chovali čriedy dobytka. Začiatkom 2. tisícročia pred n. l. sa usadilo na úrodných nížinách pri riekach nové obyvateľstvo, ktoré si stavalo príbytky na koloch. Zanechalo nám nielen množstvo výrobkov z bronzu a z hliny, ale aj urny s popolom mŕtvych, ktorých na rozdiel od svojich predchodcov spaľovalo. S pamiatkami na ľudí železnej doby sa prvý raz stretávame okolo roku 1000 pred n. l. na Sardínii, neskôr najmä v severnom Taliansku, kam sa prisťahovali pravdepodobne z Podunajska. O všetkých týchto predchodcoch Rimanov na talianskej či italskej pôde vieme ináč len veľmi málo. O ich pôvode nevieme nič – prinajmenšom nič bezpečné.

Pre najstaršie obyvateľstvo Itálie nemáme osobitné pomenovanie; až kultúru staviteľov kolových príbytkov nazývame *terramarnskou* a kultúru ľudí železnej doby *villanovskou*. Nie je to etnický názov; prvý je odvodený z talianskeho označenia úrodnej pôdy (*terra marna*), v ktorej aj iní kopáči ako archeológovia nachádzali zvyšky kolových stavieb, a druhý od veľkého náleziska pri dedinke Villanove neďaleko Bologne. Terramarnskí usadlíci poznali už koňa a dvojkolesové káry, ktoré sú napriek prevahe fiatiek

Etruský sarkofág z mesta Cerveteri, pálená hlina, 6. stor. pred n. l.

dodnes typické pre taliansky vidiek. Kovové zbrane a nástroje villanovských obyvateľov sú technicky dokonalé a ozdobené geometrickými ornamentmi. Obidve tieto kultúry boli teda pomerne vyspelé; pravda, len v meradle európskej predhistórie. V Egypte stáli vtedy už takmer 2000 rokov pyramídy a v Mezopotámii poznali ľudia už vyše 2000 rokov vojnové vozy, písmo, mestá s kanalizáciou a štáty so zákonmi.

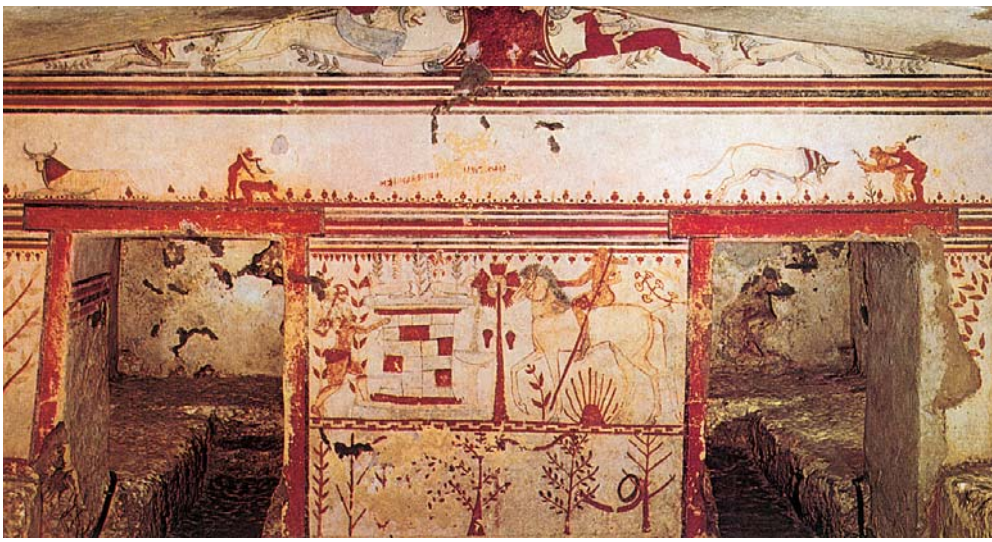
Priamych predkov Rimanov poznáme až z oveľa neskorších čias. Itáliu obývala pestrá zmes kmeňov: Ligurovia na severozápade, Veneti v oblasti dnešných Benátok, Umbrovia na stredovýchode, Sikuli na Sicílii a najmä skupiny jazykovo príbuzných kmeňov v strednej Itálii, ktoré dostali súhrnný názov Italikovia. Z týchto Italikov pripadla najvýznamnejšia historická úloha Latinom, ktorých strediskom sa stal Rím – ale o tom neskôr.

Prv ako Latinovia zohrali totiž svoju úlohu na scéne Itálie grécki prisťahovalci. Z domácich starousadlíkov zas Etruskovia.

Keď príde dnes v Ríme reč na Etruskov, ľudia sa začnú tváriť ostražito. Nechce tu niekto vysvetľovať novú teóriu o ich pôvode? Nerozlúštil zas definitívne ich reč? Alebo chce len znova opakovať tisíc ráz opakovanú vetu, že „Etruskovia sú najväčšou záhadou dejín na talianskej pôde“?

Do dejín Itálie vstúpili Etruskovia už v jej preddejinnom veku, asi v 8. storočí pred n. l. Obývali územie od Tiberu po Alpy, ale na juhu sa našli stopy po nich až v Kampánii a na severe dokonca v Tirolsku; na západe tvorilo ich hranicu pobrežie Korziky a na východe more, ktoré sa podľa ich mesta Hadrie alebo Adrie volá Adriatické čiže Jadran. Ich hlavné strediská boli, ako zistili vo vzájomnej spolupráci archeológovia a historici, mestá Tarquinia, Caere, Veje, Clusium, Vulci, Volaterry a Capua; etruského pôvodu je aj rad dnešných miest, ktorých mená znejú ako refrén talianskej piesne: Arezzo, Palestrina, Mantova, Pisa, Perugia, Florencia, Bologna.

Čo po sebe Etruskovia zanechali, vzbudzuje obdiv – množstvom i úrovňou. Trosky

Etruská hrobka s výzdobou centrálnej časti

a pozostatky ich miest dokazujú, že boli výstavné, s dlhými rovnými ulicami, rozdelené na štvrte a obohnané hradbami. V časoch, keď ich architekti poznali už klenbu a oblúk, stavali si Italikovia chatrče z dreva a nanajvýš ich obhadzovali hlinou. Pre mŕtvych budovali Etruskovia veľkolepé hrobky, často s viacerými podzemnými miestnosťami a vždy s výzdobou. Zachovali sa v nich nástenné maľby s dodnes sviežimi farbami a sarkofágy s realistickými vyobrazeniami mŕtvych. Ich sochárske výtvory sa vyrovnajú hocičomu, čo vzniklo v Itálii až do čias renesancie. Štýlom pripomínajú archaické sochy Grékov (čo je kompliment), ale svojráznym tónom miestneho zafarbenia rozhodne dokazujú, že Etrúria nebola len „umeleckou provinciou" Grécka. Aj ozdobné a úžitkové predmety (kotlíky, zbrane, pracovné náradie, šperky ap.) dokazujú, že Etruskovia dosiahli už vo veľmi dávnych storočiach prekvapujúco vysokú úroveň.

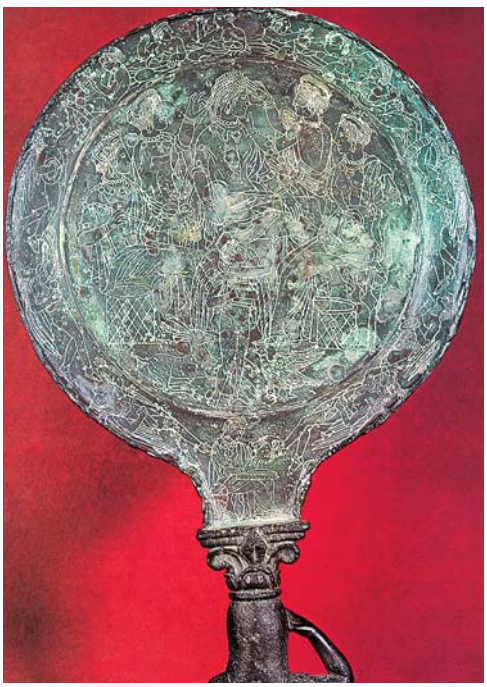
Pri výtvarnom umení Etruskov sa musíme na chvíľu zastaviť. Medzi ich najstaršie známe sochy patrí tzv. *Apollo z Vejí* z konca 6. storočia pred n. l., *Kapitolská vlčica* zo začiatku 5. storočia pred n. l. (sošky Romula a Rema sú však až renesančné doplnky), z mladších sú najznámejšie *Chiméra z Arezza* a tzv. *Mars z Todi* (z 5. – 4. storočia pred n. l.), početné sochy zobrazujú najväčšieho hrdinu antických bájí *Herkula*. Nástenné maľby v hrobkách tvoria často celé seriály („obrazy na pokračovanie") a najlepšie z nich poznáme z Vulci a z Tarquinie. Krásne príklady ryteckého umenia nám podávajú etruské zrkadlá, kovotepeckého zas vázy, a najmä šperky. Tieto diela sú dnes pýchou veľkého Etruského múzea v rímskej Ville Giulii, iné sú vo Vatikánskych múzeách a Kapitolskom múzeu, ale aj v Londýne, Paríži a New Yorku. Z menších zbierok v Taliansku je azda najpozoruhodnejšia v bývalej radnici mestečka Cornetty, ktoré sa pred necelým pol storočím vrátilo k etruskému menu Tarquinia.

Zachovalo sa nám aj pomerne mnoho správ o Etruskoch. Dá sa z nich celkom dobre zrekonštruovať obraz ich spoločenského zriadenia, ich dejín, ich ideológie a ich spôsobu života, ktorý bol podľa antických správ „veľmi zvláštny a odlišný" od

iných národov. Pochopiteľne, tento obraz je sčasti nepresný a sčasti neúplný. Temné miesta sú však aj v dejinách oveľa mladších a vonkoncom nevymretých národov.

Etruské mestá boli od čias rozkladu rodového zriadenia samostatné kráľovstvá; občas sa združovali do voľných federácií so spoločnou zahraničnou politikou. V mestách vládli spočiatku volení králi, neskôr ich moc oslabila vojenská kňazská šľachta. Symbolom vládnej moci boli zväzky prútov so sekerami, ktoré nosili pred kráľom osobitní zriadenci, ďalej tóga s purpurovým lemovaním, žezlo a slávnostné kreslo. Sú to tie isté symboly, ktorých zavedenie (alebo prevzatie od Etruskov) pripisuje rímska tradícia Romulovi. Šľachta mala privilegované postavenie a žila si, stručne povedané, blahobytne. Venovala sa najmä politike, vojne, spravovaniu svojho majetku a zo všetkého najviac asi zábave. Väčšina obyvateľstva bola poddaná kráľovi a šľachte; existovali však pravdepodobne aj slobodní roľníci a v neveľkom počte i otroci (regrutovali sa hlavne z vojnových zajatcov). Základom hospodárskeho života Etruskov bolo roľníctvo. Antické správy sa zhodujú v tom, že ho ovládali výborne, a najmä že obratne odvodňovali močaristú pôdu. Na ostrove Ilve (dnešnej Elbe) dobývali železo, v strednej Etrúrii meď a cín; v baniach pracovali pravdepodobne otroci. Ináč sa Etruskovia preslávili hlavne ako námorníci a vojaci.

Charakteristickou črtou etruského spoločenského zriadenia bolo slobodné postavenie žien. V niektorých rodinných veciach rozhodovali samostatne, zúčastňovali sa hier a slávností (ktorých najpríťažlivejším bodom programu boli zápasy gladiátorov, neskôr tak veľmi obľúbené Rimanmi) a po

Etruské bronzové zrkadlo s rytou výzdobou na zadnej strane. Zbierka Dutuit, Paríž

Tzv. Fricoriniho kovová skrinka na ukladanie šperkov a líčidiel. 4. alebo zač. 3. stor. pred n. l. Museo di Villa Giulia, Rím

všetkých stránkach sa správali rovnako voľne ako inde iba muži. Ak v tom zisťujeme moderné prvky, je to nepochybne správne. Rovnako správne však je, že to boli len obzvlášť silné pozostatky dávneho slobodného (či priam vedúceho) postavenia ženy v rodine a v spoločnosti. Iným významným pozostatkom matriarchátu bola etruská obyčaj, že deti dostávali meno nielen po otcovi, ale aj po matke. Mimochodom – vtedajším gréckym spisovateľom sa priveľká voľnosť etruských žien nepáčila, zato však nevedeli vynachváliť ich krásu.

O náboženských predstavách Etruskov máme správy najmä z pamiatok výtvarného

Chiméra z Arezza. Bronzová etruská práca, okolo r. 360 pred n. l. Museo archeologico, Florencia

umenia a z obradov, ktoré prevzali Rimania. Ich náboženstvo bolo trocha temné a pochmúrne, kládlo veľký dôraz na posmrtný trest za činy človeka, prírodu osídlilo fantastickými bytosťami, spájalo sa s prehnanými poverami a hlavne si zakladalo na veštbách. Dvanásť jeho bohov bolo nebeských; najvyšší z nich, Tin alebo Tinia, ktorého môžeme stotožniť s neskorším rímskym Jupiterom, tvoril s bohyňami Uni a Menrvou (rímskou Junonou a Minervou) akúsi „najsvätejšiu trojicu“. Inú skupinu tvorili bohovia podsvetia, inú bohovia mora, polí, riek, lesov, búrok atď. Z množstva kňazov, rozvetvených hierarchicky i podľa špecializácií na jednotlivé božstvá a obrady, boli najvychýrenejší veštci, ktorí predpovedali budúcnosť z vnútorností zvierat a z úderu hromu, haruspikovia. Ich konkurentmi boli auguri, tí zas veštili z letu vtákov a zo zobania kureniec. Títo veštci mali ešte aj v rímskych časoch veľkú autoritu, hoci napríklad Cato sa čudoval, prečo sa pri stretnutí jeden druhému nesmejú. Ich učenie bolo v 2. storočí pred n. l. úradne kodifikované (*disciplina etrusca*) a udržovalo sa tak húževnato, že ešte v 4. storočí n. l. vydal proti nemu dekrét cisár Konštantín a v 7. storočí n. l. dokonca rímsky pápež.

Politická moc Etruskov začala nadobúdať v Itálii význam asi v polovici 7. storočia pred n. l.; vrchol dosiahla v 6. storočí pred n. l. V tom čase ovládali Etruskovia zhruba tretinu Apeninského polostrova, t.j. územie asi dvakrát také veľké ako Slovensko. Hlavnú prekážku pri ovládnutí celej Itálie videli v Grékoch, ktorí sa už predtým usadili v južných prímorských oblastiach. Keď Gréci založili na západe kolóniu Massaliu (dnešné Marseille), dostali sa do sporu so severoafrickými Kartágincami, lebo si prekážali na mori a v obchode. Etruskovia to využili a v spojení s Kartágincami zaútočili na Grékov. Okolo roku 535 pred n. l. nad nimi zvíťazili v námornej bitke pri Alalii na Korzike, ale na pevnine mali len striedavé šťastie. Roku 524 pred n. l. napadli s pomocou susedných Umbrov grécke mesto Kúmy a utrpeli porážku. Gréci ich potom prenasledovali až do Latia a v bitke pri Aricii roku 506 pred n. l. ich znova porazili. Koniec nárokov na etruskú hegemóniu v Itálii spečatilo potom grécke víťazstvo v námornej bitke pri Kúmach roku 474 pred n. l., po ktorom nasledovalo povstanie podmanených italských kmeňov, kombinované s vpádom Galov zo severu. Federácia etruských kráľovstiev sa rozpadla, ich územie sa po-

Mars z Todi. 5. – 4. stor. pred n. l. Museo archeologico, Florencia

Apollo z Vejí. Okolo r. 500 pred n. l. Pálená maľovaná hlina. Socha zdobila hrebeň chrámu.

stupne zmenšovalo, po strate vojenskej moci zákonite stratili aj politickú samostatnosť.

Vyše sto rokov si potom udržovali Etruskovia v Itálii už len kultúrnu prevahu. Napokon ju však takisto museli prenechať Rimanom.

Uplynulo niekoľko storočí, ale nie mnoho, a Etruskovia zmizli z javiska dejín.

Ostali po nich len pamiatky a problémy.

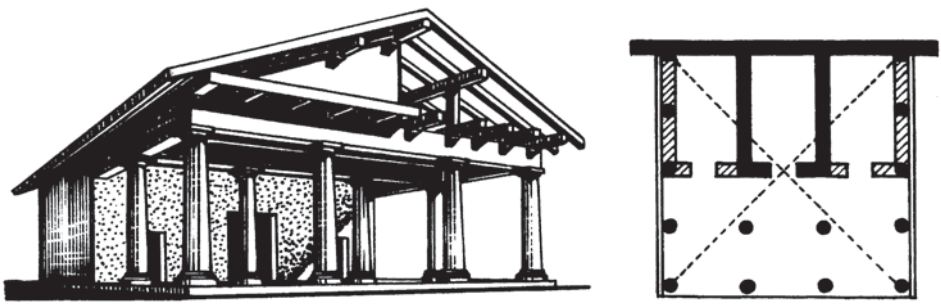
A ako hovoria Rimania, i drsná krása ich žien.

Tieto problémy sú viac ako zaujímavé: vzrušujú tajomstvami, z ktorých nemohol človek pri všetkých pokrokoch vedy dodnes strhnúť závoj. Keď ponecháme stranou krásu etruských žien, sú v podstate dva.

Prvý z nich nie je rozhodne nový. Týka sa pôvodu Etruskov a rozchádzali sa pri ňom už antickí historici; moderní sa kvôli nemu občas schádzajú na konferenciách, ale dospievajú len k takej zhode, ako účastníci konferencií o odzbrojení. V 5. storočí pred n. l. vyslovil otec histórie Herodotos názor, že Etruskovia sa prisťahovali do Itálie z Malej Ázie. Krátko po ňom napísal Hellanikos z Lesbu, že sú to potomkovia Pelasgov, predgréckych obyvateľov Peloponézu. V 1. storočí pred n. l. zavrhol obidva tieto

názory Dionýsios z Halikarnasu, aby vyslovil tretí: že Etruskovia sú autochtónni, teda prapôvodní obyvatelia Itálie.

Podľa Herodota žili Etruskovia pôvodne v maloázijskej Lýdii a presťahovali sa do Itálie v 13. storočí pred n. l., a to pod vedením kráľovho syna Tyrrhéna. Toto tvrdenie prevzal v staroveku aj otec zemepisu Strabón a rímsky historik Tacitus; k tomuto názoru sa priklonil aj Plínius Starší. V novoveku našla téza o východnom pôvode Etruskov zástancu v zakladateľovi etruskológie Theodorovi Dempsterovi (1579 – 1625), potom u mnohých jeho nasledovníkov. Francúzski orientalisti Rougé a Maspero a ruský historik Modestov v nich videli Tyrsena poznáme z gréckych mýtov ako vnuka samotného Herakla a slovný kmeň *Tarko* sa vyskytuje v menách historických vládcov Chetitov. Teóriu o východnom pôvode Etruskov podopiera aj náhrobný kameň, ktorý sa našiel roku 1885 v Kamínii na ostrove Lemne; je na ňom obraz vojaka s nápisom v gréckom písme a možno v etruskom jazyku. Nechajme však ďalšie varianty i ďalších zástancov tejto teórie (Homo, Piganiol, Ducati a i.) a dajme radšej slovo bádateľovi, ktorý nie je etruskológ, ale najvýznačnejší archeológ na maloázijskej pôde v posledných desaťročiach. Je to Helmuth Th. Bossert, bývalý nemecký riaditeľ tureckého ústavu pre výskum starých kultúr:

Rekonštrukcia etruského chrámu

potomkov Turšov (či Tyrsenov, Tyrrhénov alebo Tuskov), jedného z „morských národov“, ktoré prepadli v 12. storočí pred n. l. Egypt (a ako sme sa neskôr dozvedeli, aj maloázijskú ríšu Chetitov); v egyptských textoch, kde sa nepísali samohlásky, znie ich meno T-r-š. Taliansky bádateľ Nogarra v nich vidí príbuzných Chetitov, ktorí prišli do Itálie z čiernomorských stepí po Dunaji a po Dráve. Bulhar Georgiev ich považuje za potomkov Trójanov, ktorí sa sami nazývali *Troes*, z čoho potom vznikol názov *Tyrsenos-Tyrrhénoi*, po latinsky *Etrusci*. Iní bádatelia spájajú ich meno (i príchod do Itálie) s menom mýtického kráľa Tyrsena, ktorého syn Tarkon ich vraj priviedol z Malej Ázie.

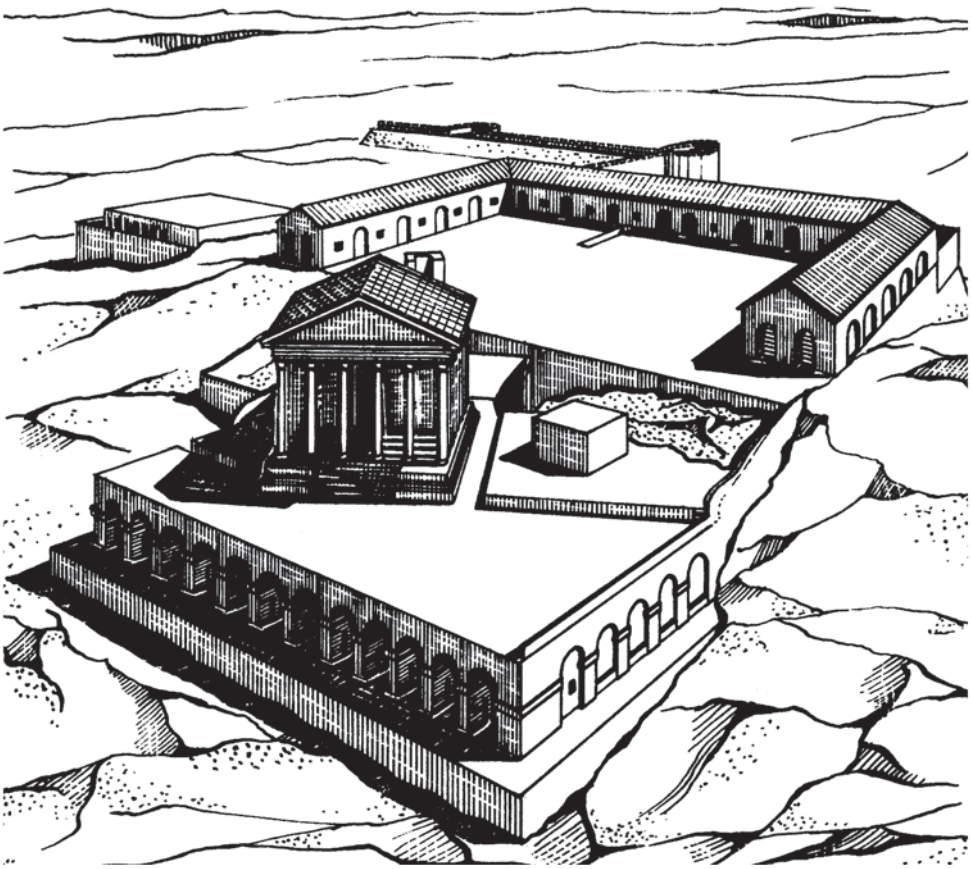
„Napriek všetkému úsiliu nie sú Etruskovia v Malej Ázii bezpečne doložení, a to ani archeologicky, ani historicky, ani jazykovo.“

Proti „východnej teórii“ musí stáť, pochopiteľne, „západná“. Jej hlavní predstavitelia sú nemeckí historici Niebuhr, Mommsen a E. Meyer, teda osobnosti rozhodne nie bezvýznamné. Už pred nimi ju formuloval Francúz Fréret a neskôr sa k nej priklonili Taliani De Sanctis a Pareti. Podľa ich mienky sú pravlasťou Etruskov Alpy; ich najzávažnejší argument je podoba alebo príbuznosť mien *Raetia* (Raetské Alpy, Raetorománi) a *Rasenna*, ako sa Etruskovia vo svojom jazyku nazývali. V antike nemala táto teória zástancov; Plínius Starší považo-

val obyvateľov starovekej Raetie za Etruskov, ktorých vyhnali v 4. storočí pred n. l. z povodia Pádu Galovia.

Pokiaľ ide o starú teóriu Hellanikovu, veda sa o nej nemôže zodpovedne vyjadriť, lebo nemá o Pelasgoch dostatočné informácie. Podľa antických správ boli Pelasgovia po príchode Achájcov do Grécka sčasti vyhubení, sčasti asimilovaní a sčasti vyhnaní na more. Podrobnosti o ich osude sa zatiaľ nepodarilo objasniť.

Dionýsios z Halikarnasu považoval Etruskov za praobyvateľov Itálie preto, lebo „ani v starých, ani v novších časoch neexistoval národ, ktorý by sa jazykom, mravmi a obyčajmi podobal Etruskom“. Dnes vieme, že niektorými mravmi a obyčajami sa im podobali starí Kréťania; to platí najmä o značnej voľnosti žien a o symboloch. (Najstaršie etruské sekery vo zväzkoch prútov boli dvojité, podobne ako krétske *labrys*). Napriek tomu sa táto teória znova a znova objavuje, aj keď v modernejšej a opatrnejšej formulácii. Prvý ju zastával Talian G. Micati (1769 – 1844), po ňom Nemec Beloch a Angličan Last, novšie Taliani Devoto a Trombetti (aby sme uviedli len najvýznačnejších). Priklonili sa k nej i niektorí ruskí bádatelia, napríklad jazykovedec N. J. Marr, sčasti tiež historici S. I. Kovaľov a V. N. Djakov. V. S. Sergejev a N. A. Maškin sa domnievali, že hlavné jadro Etruskov

Rekonštrukcia chrámu Jupitera z Anxura

bolo miestneho pôvodu a že sa k nemu pridružili prisťahovalci z iných krajín, medzi iným aj z Malej Ázie. (Ak niet medzi vedcami jednotného názoru na riešenie tejto otázky, nemusí to zarážať: bádatelia sú prieskumníkmi vedy a pri hľadaní novej cesty nemôžu ísť všetci jedným smerom.)

Ale dosť už teórií, aj keď nie sú všetky šedivé: „Za dnešného stavu vedy je otázka pôvodu Etruskov neriešiteľná“ (Kovaľov). Nemôže však k jej vyriešeniu prispieť etruský jazyk? – Zatiaľ nie. Sám je totiž etruským problémom číslo dva.

Nedá sa povedať, že etruský jazyk nepoznáme: zachovalo sa nám v ňom asi desaťtisíc dokumentov! Štyri pätiny z nich sú však

Model zvieracej pečene, používaný pri výučbe veštcov. Museo civico, Piacenza

veľmi krátke; niekoľko slov, nejaká kliatba či skratka, meno na náhrobnej doske. Niektoré sú napriek tomu poučné; na dvoch hracích kockách z múzea v Perugii máme napríklad číslovky od jednej do šiestich. Našli sa však texty s desiatkami a so stovkami slov. Najmenej päťdesiat slov je na bronzovom modeli pečene z Piacenzy, ktorý bol veštcom podobnou pomôckou ako schéma spojov opravárom televízorov. Najmenej sedemdesiat je ich presne v špirále na olovenom kotúči z Magliana, asi stodvadsať je ich na kamennej tabuľke z Perugie, asi tristo na hlinenej doske z Capuy. Najdlhší známy etruský text má dokonca 1 500 slov. Je na plátennom obale ženskej múmie z 1. storočia pred n. l., ktorú priviezol chorvátsky cestovateľ Michael Bariš zo stredného Egypta a venoval záhrebskému múzeu, kde je dodnes. Všetky tieto texty vieme dnes aj prečítať!

Etruské písmo teda tiež nie je problém. Vieme, že sa vyvinulo zo starej gréckej alfabety, že má niektoré prvky pripomínajúce písma maloázijských národov a že sa väčšinou musí čítať sprava doľava.

Prvý krok k jeho rozlúšteniu urobil roku 1539 Teseo Ambrogio z Pávie; zistil, že znak, pripomínajúci arabskú osmičku, treba čítať ako *f*.

O dvesto rokov mal už Florenťan Antonio Francesco Gori bezpečne rozlúštených pätnásť písmen, poväčšine z mien hrdinov, ktoré poznáme z gréckej a rímskej mytológie. Roku 1789 pripojil k nim Luigi Lanzi niekoľko ďalších. Sto rokov ešte trvalo, kým rozlúštili všetkých dvadsaťsedem písmen. Roku 1880 prišiel konečne rad na posledné písmeno, krúžok s malou čiarkou dole, veľmi podobné latinskému Q. Jeho rozlúštenie pripomína Kolumbovo vajce, lebo ono písmeno je skutočne *q*. To všetko by bolo teda v poriadku – lenže etruskému jazyku s výnimkou niekoľkých slov napriek tomu nerozumieme!

Ako je to možné? Rozumieme hieroglyfickým nápisom v egyptských pyramídach; vieme, čo napísali zložitým klinovým písmom Babylončania a Asýrčania; dokážeme preložiť lineárne texty z Kréty i mnohé hieroglyfy z ríše Mayov. Rozumieme dokonca sumerským básňam a zákonom spísaným takmer pred päťtisíc rokmi… Ako to, že nerozumieme etruštine, jazyku zo samého srdca Itálie, ktorý žil ešte v prvých storočiach nášho letopočtu? Jazyku národa, z ktorého pochádzal známy Maecenas alebo politik Caecina, ktorého rod vymrel až roku 1765, keď u nás vládla Mária Terézia?

Odpoveď vyzerá ako výhovorka. „Chýba nám dostatočne dlhá bilingva, čiže etruský nápis s prekladom do latinčiny alebo do gréčtiny, aký mal napríklad Champollion v prípade starej egyptčiny," vysvetľujú etruskológovia. „Nemáme záchytné body, v etruštine sme nenašli nijaké spoločné výrazy s nijakým známym jazykom," odpovedajú, keď pripomenieme Hrozného rozlúštenie chetitčiny. „Počítače to tiež samy nevyriešia: sú výsledkom ľudského dôvtipu a jeho pomocníkom, nie jeho náhradou…" Vyše sto rokov sa zaoberajú vedci mnohých národov jazykom Etruskov; jedinou ich nádejou je dostatočne dlhá bilingva. „Objav hoci jediného takého nápisu by spôsobil revolúciu vo vývine nášho bádania," povedal roku 1956 popredný rímsky etruskológ Massimo Pallottino, „a pravdepodobne raz a navždy by vyriešil väčšiu časť tohto komplexu stáročných otázok."

Je nádej, že sa takýto etruský nápis s prekladom nájde? Bezpochyby. Možno v troskách daktorého z etruských miest, možno v doteraz neznámej etruskej hrobke. Možno aj na mieste, ktoré je už dávno a dobre preskúmané, nie však až do dna – na rímskom Fore, stredisku politického, hospodárskeho a kultúrneho života starého Ríma, ktorému vládli v časoch jeho prvej slávy práve Etruskovia.

Keď Etruskovia obsadili na severe mesto Adriu, stretli sa tam s Grékmi; keď založili na juhu Capuu, našli tam opäť Grékov. Netreba sa tomu čudovať: Gréci obývali italské pobrežie najmenej od ôsmeho storočia pred naším letopočtom. Sicíliu možno ešte dlhšie.

Grécke osady rozhodne neboli Itálii na škodu. Prítomnosť vzdelaného, nadaného a po všetkých stránkach vyspelejšieho národa mala blahodarný vplyv na celú krajinu. U Grékov poznali Etruskovia i Italikovia mestá s námestiami, širokými triedami, štadiónmi, divadlami a výstavnými chrámami. Od Grékov sa naučili pestovať olivy a hrozno, od Grékov prevzali písmo. Obchodovali s nimi na vzájomný prospech i viedli vojny na vzájomnú škodu, podľa ich náboženských predstáv si upravovali tie svoje, pod gréckym vplyvom rýchlejšie prekonávali vývinové štádium, ktoré sa volá barbarstvo. Vstupom Grékov na italskú pôdu vstúpila totiž Itália do obdobia civilizácie.

Prvou gréckou osadou v Itálii boli podľa gréckej tradície Kúmy (Kýmé, Cumae) v Kampánii. Holubica letela cez more, za ňou sa plavili lode Megastena a Hippokla z maloázijskej Kýmy, ktoré viezli vysťahovalcov z preľudneného mesta, a keď preletela Messinskú úžinu, zniesla sa na kopec nad zálivom uprostred rozoklaných skál. Tam potom založili obaja kráľovskí synovia nové mesto a dali mu staré meno. Podľa rímskej tradície existovali Kúmy už v čase Aeneovho príchodu z Tróje. Práve tu vyhľadal Aeneas veštkyňu Sibylu, ktorá ho cez hlbokú jaskyňu priviedla na prah podsvetia, kde sa stretol so svojím otcom Anchisom. Historik Eusebius zo 4. storočia n. l. píše, že Kúmy založili už v 2. tisícročí pred n. l.; je to asi rovnako hodnoverné ako onen príbeh s holubicou.

Podľa archeologických výskumov pochádzajú ich najstaršie vrstvy zo začiatku 8. storočia pred n. l. a sú teda aj bez zveličovania dosť staré. O niečo mladšia je asi stometrová skalná štôlňa s podzemnou svätyňou, objavená v roku 1932. Naozaj pripomína „hlbokú jaskyňu vo svahu kúmskych skál so stovkou otvorov vonku i dnu", z ktorej sa podľa Vergília „ozývali sibylské veštby".

Ak dátum založenia Kúm nepoznáme, poznáme z Kúm prvý bezpečný dátum v dejinách Itálie. Je to rok 524 pred n. l., keď Kúmy odrazili pod vedením svojho demo-

kratického vládcu Aristodema útok Etruskov a s nimi spojených Umbrov. Roku 506 pred n. l. zvíťazili kúmske a latinské vojská nad etruskými v známej bitke pri Aricii. V námornej bitke pri Kúmach roku 474 pred n. l. stratili potom Etruskovia loďstvo i nadvládu v Itálii. Mierový styk s Kúmami bol pre Etruskov i Umbrov rozhodne užitočnejší: práve od kúmskych Grékov prevzali svoje písmo.

Gréci nemali radi preľudnené mestá; ich ideálom bola *polis eusynopta*, dobre prehľadná obec. Keď sa mesto priveľmi rozrástlo, vždy sa našli ľudia, ktorí boli ochotní vysťahovať sa a založiť nové, spravidla za morom. Boli to zvyčajne ľudia s ambíciami a bez majetku, často tiež odporcovia miestnych vládcov. Niekedy neľutovali plavbu trvajúcu celé mesiace. Tak vznikla napríklad osada Tanais na brehoch Azovského mora alebo Massalia v dnešnom Lionskom (Levom) zálive, ak máme uviesť najvzdialenejšie. Vysťahovalci z Kúm sa však usadili hneď po prvom dni pobrežnej plavby. Svoju osadu nazvali trocha bez fantázie Nová obec (*Nea polis*) a dnes je z nej tretie najväčšie mesto Talianska. Či ho treba „vidieť a umrieť“, o tom sa dá diskutovať. V každom prípade je však lepšie nejaký čas v Neapole žiť.

Celé pobrežie okolo Neapola je posiate mestami a mestečkami, ktoré sú spomienkou na Grékov a ich báje. Na počesť boha Poseidóna, rímskeho Neptúna, založil vraj Iason s Argonautmi mesto, ktoré sa dnes nazýva Paestum. Z kvitnúcich oleandrov vyrastajú tu trosky najlepšie zachovaných gréckych chrámov na západ od Atén, a to hneď troch. Herakles vraj založil pri návrate z cesty na koniec sveta, ktorý bol vtedy v Gibraltáre, medzi Neapolom a Poseidóniou mesto, ktoré pomenoval po sebe. Spolu s Pompejami a so Stabiami padlo roku 79 n. l. za obeť Vezuvu, ale vstalo znova z mŕtvych. Gréckeho pôvodu je aj prvé osídlenie rozprávkového ostrova Capri. Prvé známe osídlenie Neapolského zálivu dosvedčujú trosky gréckej osady na ostrove Ischii, kde sú dnes rovnako mondénne kúpele ako za staroveku.

Celý rad gréckych miest vznikol aj za chrbtom Apenín. Význam, aký mal na ich najjužnejšom úbočí Region, mal na ich protiľahlej strane Taras čiže Tarent, ktorý dal meno celému zálivu. Založili ho Sparťania v 7. storočí pred n. l.; prežil zánik svojej materskej obce a dožil sa aj jej obnovenia roku 1834. Južnejší Metapontion naproti tomu zmizol z povrchu zeme podobne ako Sybaris. Víťaz nad Sybarisom Krotón, kedysi mesto silákov a filozofov, je dnes neveľký prístav. V 6. storočí pred n. l. žil v ňom Pytagoras, ktorého veta o štvorcoch nad odvesnami pravouhlého trojuholníka žije dodnes v učebniciach i v praxi. Žije však i meno Sybarisu – a to nielen v názve nového mesta pri jeho troskách, ale hlavne v príslovia.

Sybaris je už dobrých 2000 rokov symbolom prejemnenosti a úpadku: bodaj by nie! Ľudia tam používali príbory, keď ostatní ešte jedli rukami a nožom. Muži tam chodili v purpurových plášťoch, čo bolo inde privilégiom kráľov. Ženy dávali prednosť importovaným látkam z Delu, zatiaľ čo inde sa uspokojovali vlastnou domáckou výrobou. Deti tam nosili stužky vo vlasoch a učili sa písať, kým inde pásli poväčšine kozy. Ľudia sa tam kúpali vo vaniach a používali nočníky. Nikto v ňom nevynašiel inú filozofiu, ktorá by konečne spasila svet, ale majonézu a vínový koktail. Zo samej prejemnenosti šetrili Sybariti aj chrbty otrokov; namiesto aby ich nechali vláčiť sudy na chrbte, ako sa patrí, spojili mesto s prístavom kamenným vínovodom. O ich prehnitosti kolovali po celom svete vtipy; Aténaios nám ešte v 3. storočí nášho letopočtu jeden z nich rozpráva dokonca dvakrát. „Prišiel